

Владимир Демешикевич. Дидактические особенности исследовательско-поисковых способностей младших школьников в условиях учебного процесса общеобразовательной школы.

В статье описаны дидактические особенности, способствующие формированию исследовательско-поисковых способностей у детей начального звена общеобразовательной школы в учебном процессе.

Ключевые слова: исследовательско-поисковые способности, младшие школьники, процесс познания, исследовательская деятельность, специальный интерес, познавательная самостоятельность.

Vladimir Demeshkevich. Didactic research and exploratory abilities of younger students in the learning process of a comprehensive school.

The paper outlines the content of teaching features that promote the formation of research and exploration abilities of children of primary school in the classroom.

Key words: research and retrieval skills, younger students, the process of learning, research, special interest, cognitive independence.

УДК 379.011

С. Г. Дудко

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито проблему проектування інформаційно-освітнього простору як компонента здоров'язбережувального освітнього середовища учнів початкової школи.

Ключові слова: інформаційно-освітній простір, здоров'язбережувальне освітнє середовище, учні початкової школи.

Постановка проблеми. Здоров'я дітей і юнацтва – найголовніша цінність суспільства, держави і кожного без винятку навчального закладу, головним завданням, метою яких є збереження та зміцнення здоров'я своїх вихованців. Здоров'я кожної дитини, підлітка, юнака у будь-якому навчальному закладі повинне значно поліпшитися до його закінчення. Якщо сім'я внаслідок різних причин (матеріальних, культурних, соціальних, недостатньої відповідальності батьків тощо) не може забезпечити охорону, розвиток здоров'я дітей, то навчально-виховні заклади можуть і зобов'язані це зробити.

Зміст початкової освіти щодо формування здоров'язбережувального навчального середовища включає становлення особистості учнів, формування у них мислення, пізнавальних інтересів й особистісних уподобань, оволодіння навичками вчитися. Водночас у молодших школярів активно формуються соціальні й моральні якості, оскільки в початковій школі учні отримують не тільки основи знань з навчальних дисциплін, а й засвоюють правила поведінки, усвідомлюють і приймають гуманістичні цінності, що слугуватимуть основою їхнього спілкування, їхньої діяльності та поведінки

впродовж усього життя. Проте, залучення підростаючого покоління до загальнолюдських, національних і духовних цінностей відбувається на фоні найгостріших проблем українського суспільства на сучасному етапі його розвитку – втрати духовних орієнтирів і зміни ціннісних орієнтирів сучасної молоді, падіння рівня моралі, відсутності потреби у саморозвитку, неготовності людей до самопізнання, відсутності розуміння необхідності у формуванні життєстверджуючого образу світу. Як зазначає О. Савченко, «склалася неприпустима ситуація, коли з преси, телебачення діти щодня бачать те, що суперечить цінностям цивілізованого суспільства. Треба сказати відверто, що в цьому змаганні школа поки що залишилась без належної підтримки держави і суспільства. Тому освіта і все суспільство може одержати жорстоку поразку гуманістичних цінностей» [2].

Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти, визначених у Національній доктрині розвитку освіти України [1], наголошується на вихованні людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Національна доктрина розвитку середньої освіти України в XXI столітті [1] передбачає вирішення таких проблем: виховання морально та фізично здорової людини; формування в учнів наукового світогляду, уявлення і розуміння наукової картини світу живої природи на основі усвідомлення понять і закономірностей взаємозв'язку безпечної поведінки людини, здорового способу життя, цінування свого життя та інших.

Аналіз останніх досліджень. Концептуальні основи здоров'язберігаючого виховання закладені в працях Ш. Амонашвілі, К. Бондаревської, Є. Бойченко, З. Малькової, Л. Новикової, Н. Полетаєвої, М. Таланчука, Л. Татарнікової. У працях П. Блонського, В. Кащенко, П. Лесгафта, В. Сухомлинського, К. Ушинського охарактеризована роль школи у створенні умов для виховання в дитині бадьорості духу та формування здорового способу життя. У своїх працях науковці зазначають, що одним із напрямків концептуальних основ здоров'язбережувального виховання є робота по формуванню здорового способу життя та виховання культури здоров'я у дітей шкільного віку.

Праці вітчизняних і зарубіжних науковців (Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, А. Петровського, Н. Талізної, С. Кондратюк, Н. Хоменко та ін.) свідчать про те, що молодший шкільний вік має величезні нереалізовані можливості у формуванні здорового способу життя і є надзвичайно сприятливим періодом для набуття життєвих умінь і навичок. Формування ціннісної мотивації особистості до здорового способу життя, виховання здорової людини – процес досить складний і суперечливий. На нього впливають умови розвитку держави, громадська думка, сім'я, в якій проживає дитина, тобто найчастіше ті чинники, що не залежать від школи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття інформаційно-освітнього простору як здоров'язбережувального освітнього середовища учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У школі учні проводять лише частину свого життя, основна частка життя дитини проходить в її сім'ї, з батьками. Для комплексної оцінки стану здоров'я дітей, комплексного підходу до проблеми збереження та зміцнення здоров'я учнів вважаємо за необхідне врахувати вплив сім'ї на параметри здоров'я учнів, адже саме інститут сім'ї відіграє провідну роль у формуванні способу життя дитини, обумовлює культурно-побутове середовище, у якому виховується дитина. У визначальній мірі саме під впливом сім'ї у дітей формується потребово-мотиваційна сфера, яка зумовлює, фактично, характер їх взаємовідносин з оточуючими, а також основні напрямки діяльності дитини, в тому числі і використання фізичних вправ за для власного оздоровлення та фізичного удосконалення. Соціальне становище та фінансовий статок батьків у вирішальній мірі визначають основні обставини життєдіяльності дітей – умови їх проживання, якість харчування, можливості відпочинку, форми проведення ними дозвілля (відвідування театрів, музеїв, палаців і будинків дитячої творчості, станцій юних техніків, заняття у спортивних секціях і т.д.), рівень їх медичного забезпечення та інше. Місце проживання сім'ї обумовлює вплив на дитину екологічних умов, від яких, як уже було зазначено, на 21% залежить здоров'я людини. Саме від батьків залежить вплив спадкових факторів на здоров'я дитини, які на 16% визначають його стан. Незважаючи на важливу роль яку виконують батьки в організації способу життя дитини, можливості сучасної української сім'ї щодо вирішення проблеми забезпечення гідних умов життєдіяльності дітей досить обмежені, адже на сьогодні, як свідчить статистика, 38,2% населення України знаходиться за межею прожиткового мінімуму. Отже, у процесі вирішення проблеми забезпечення здоров'я підростаючого покоління роль соціального інституту сім'ї, як особливої форми закріплення та відтворення соціальних відносин, напряму залежить від рівня соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Це може означати, що першим реальним кроком на шляху вирішення проблеми здоров'я підростаючого покоління є суспільне усвідомлення ролі сім'ї в цьому процесі.

У 6-7 років дитина із сім'ї приходить до школи, яка відіграє особливу роль в організації способу її життя та є основним соціальним інститутом, за допомогою якого здійснюється процес передачі культури від одного покоління до іншого, в межах якого проходить розвиток особистості дитини. Саме в школі формується світогляд дітей, їх життєва позиція, активність, самостійність, організованість, уміння працювати в колективі, взаємодопомога та інші риси характеру, що якраз і визначають сутність особистості. Саме в школі діти одержують необхідні знання, уміння і навички, які допомагають їм зробити вибір діяльності на майбутнє. Саме в школі задається і регулюється, через використання різноманітних фізкультурно-оздоровчих заходів, режим рухової активності дітей протягом дня, що є

основою їх фізичного здоров'я. Вирішення означених завдань потребує створення в школі особливого здоров'язбережувального середовища, в якому кожен учасник цього процесу (учень та вчитель) повинен відчувати себе психологічно комфортно, бути соціально захищеним та затребуваним з боку оточуючих. Очевидно, що створення в школі такої атмосфери – досить складне завдання, особливо в сучасних умовах, коли вся традиційна система освіти знаходиться, на думку І. Прокопенко та В. Евдокимова, в стані «стагнації і навіть кризи». Наслідком складних процесів, які розгортаються в системі шкільної освіти, є те, що близько 50% учнів загальноосвітніх навчальних закладів відчувають втому від занять, біля 40% учнів – складність у навчанні, 25% учнів вважають учнівське середовище психологічно некомфортним, у 20% учнів сформувалось відчуття несприйняття їх з боку педагогів як особистостей, а у 15% із них – відчуття несправедливого ставлення до них педагогів. Та, на нашу думку, завданням школи також повинно бути привиття учню початкової школи любові до домашньої та іншої некваліфікованої праці. Так, Г. Резапкіна [2] зазначають, що для того, щоб зменшити вплив шкідливих звичок на учнів (що поліпшить стан здоров'я учнів), слід залучати дітей до некваліфікованої праці, що повинно сформувати звичку до постійної праці. Автори зазначають, що ніякими імітаціями, іграми, агітаційними заходами не можна сформувати повноцінних господарів власного життя; стати професіоналом у будь-якому виді діяльності неможливо без розвитку деяких особистісних якостей, зокрема універсальних, загальних і для двірника, і для генерального директора крупної корпорації. Ці особистісні якості можливо сформувати тільки в безпосередній праці – сезонній, некваліфікованій, безкоштовній (робота волонтера). Аналізуючи думку Г. Резапкіної приходимо до висновку, що, змінивши наше ставлення, наші стереотипи щодо «щасливого бездіяльного дитинства» та жорсткого розподілу життя на етапи «до і після навчання», ми можемо привчати учнів до некваліфікованої домашньої праці, що через відсутність використання вільного часу на шкідливі звички примножить фізичний розвиток дитини, а також розвиток особистісних якостей, таких як працелюбність, повага до праці інших, уміння неординарно мислити, бути справжніми господарями власного життя, примножити та зберегти власне здоров'я.

Безумовно, що ситуація, яка склалася в системі традиційної освіти, накладає відбиток і на всю систему шкільного фізичного виховання, адже остання є невід'ємною її складовою та має безпосередній вплив на процес збереження та зміцнення здоров'я учнів під час навчання в школі. Разом з тим, слід зазначити, що на даний час в розвитку системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів існують, незважаючи на усі складності, і позитивні тенденції. Так, соціологічні дослідження, проведені науковцями Харківської державної академії фізичної культури (ХДАФК), показали, по-перше, що на сьогодні в суспільстві відбувається усвідомлення необхідності і важливості здорового фізично активного способу життя як

одного із базових чинників, що впливає на здоров'я людини; по-друге, що в середовищі вчителів та батьків існує розуміння існування проблеми в розвитку системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, при чому більшість батьків (94,6%), що слід особливо підкреслити, готові взяти посильну участь у процесі її реформування; по-третє, що переважна більшість учнів позитивно ставиться до уроків фізичної культури (87,3%), а для 76,4% із них такі уроки приносять лише задоволення. Наведені вище результати досліджень свідчать про те, що на даний час в системі шкільного фізичного виховання склалися позитивні передумови для проведення, на якісно новому рівні, здоров'язбережувальних заходів, усього комплексу оздоровчих, освітніх і виховних завдань, що допоможе сформувати здоров'язбережувальне навчальне середовище.

Важливими позитивним зрушеннями в модернізації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах є його валеологічна спрямованість. Валеологічна освіченість молодших школярів є передумовою для розуміння сутності здоров'я і здорового способу життя, необхідності набуття здоров'язберігаючих умінь та навичок. Оскільки результатом засвоєної інформації є особистісне ставлення до неї, яке знаходить свій вияв у формі уявлень про гармонійний розвиток фізично здорової, національно свідомої молоді, культура здоров'я є невід'ємною частиною загальної культури освіченої людини. Працюючи над валеологічною освіченістю учнів, необхідно враховувати, що є виховання культури здоров'я і виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини. У цьому контексті важливим завданням педагога є формування в дітей молодшого шкільного віку пріоритетів здоров'я, почуття відповідальності за нього та культури здоров'я. Одним зі шляхів його реалізації є виконання нових Державних стандартів. Їхньою важливою змістовною складовою є здоров'язбережувальна компетентність, яка розглядається як здатність учня застосовувати здоров'язбережувальні компетенції (суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень) в умовах конкретної життєвої або навчальної ситуації на користь збереження, зміцнення і формування здоров'я. Власне, це здатність учня самостійно застосувати знання (факти, уявлення, поняття), способи і досвід навчальної й здоров'язбережувальної діяльності, ціннісне ставлення до власного життя і здоров'я. Здоров'язбережувальні компетенції реалізуються через освітню галузь «Здоров'я і фізична культура». Метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» Державного стандарту початкової освіти (в новій редакції) є формування здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова формується на міжпредметному рівні за допомогою предметних компетентностей з

урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів початкових класів.

Формування ціннісного ставлення до здоров'я за допомогою змісту освіти, неможливе без створення відповідних підручників, інтерактивних навчальних посібників, високотехнологічного навчального обладнання, нових стандартів, навчальних матеріалів, методик навчання, «розвиваючих програм», розроблених на основі фундаментальних науково-методичних концептуальних моделей виховання, розвитку, уміння зберігати та розвивати здоров'я як елемента загальної культури для вирішення проблеми формування у школярів ціннісного ставлення до здоров'я у здоров'язбережувальному навчальному середовищі початкової школи, це питання має реалізуватися на основі включення поняття «здоров'я» у всі навчальні предметні програми на основі міжпредметних зв'язків, беручи за основу формування ціннісно-нормативної системи уявлень в учнів престижності здорового способу життя, розвитку особистості, її пізнавальних і творчих здібностей як основи мотивації, за допомогою методу наукового пізнання, наукової грамотності в питаннях вивчення здоров'я і здорового способу життя на всіх етапах шкільного навчання. На жаль, здоров'язбережувальні підходи в інших підручниках предметів освітніх галузей Базового навчального плану потребують вдосконалення.

Зниження рівня здоров'я школярів, що спостерігається останнім часом, на думку спеціалістів, обумовлене недостатнім обсягом їх рухової активності. Не відкидаючи в цілому зазначені положення (підвищення рухової активності школярів дійсно покращує функціонування усіх систем їх організму, що є основою їх фізичного здоров'я), слід звернути увагу все ж таки на те, що просте збільшення обсягу рухової активності дітей, без урахування специфіки захворюваності, однозначно ще не гарантує покращення їх здоров'я. Такий висновок опосередковано витікає із аналізу статистики захворюваності юних спортсменів, загальний обсяг рухової активності яких можна вважати достатнім, якщо його оцінювати з позиції чинних санітарно-гігієнічних норм. Результати такого аналізу свідчать про те, що серед дітей та підлітків, які активно займаються спортом, останніми роками спостерігається стійка тенденція зростання різних захворювань.

Створення оптимальних можливостей для реалізації власного потенціалу кожної дитини є одним із вагомих кроків до формування здоров'язбережувального навчального середовища. Педагоги підтримують сприятливі умови для ефективності корекційного навчання, виховання та розвитку дитини, допомагаючи їй реалізувати власний потенціал. Тому постає необхідність створення таких умов навчання учнів початкових класів, які б забезпечили збереження та зміцнення їх стану здоров'я, або хоча б не впливали негативно на їх фізичний та духовний розвиток. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми, ми вважаємо, є створення здоров'язбережувального середовища в початкових класах у загальноосвітньому навчальному закладі.

Висновок. Зі сказаного робимо висновок, що створення здоров'язбережувального навчального середовища у сучасних навчальних закладах – це комплексна системна діяльність з метою мінімізації ризику порушення здоров'я дітей. Для вирішення поставленої проблеми – утворення та формування у школярів усвідомленого, ціннісного і відповідального ставлення до здоров'я за допомогою здоров'язбережувального навчального середовища – робота вчителя має бути спрямована на розробку науково-методичної системи знань про здоров'я та здоровий спосіб життя на основі інтеграційної взаємодії в предметах природничо-наукової і гуманітарної галузі, в межах фундаментальних досліджень. Дослідження вчених доводять, що період першого десятиліття життя людини є фундаментом, який визначає подальший стан фізичної та психічної сфер життєдіяльності дитини. Перебування дітей у початковій школі вирішальне, іноді визначальне для формування власного здоров'я, виявлення творчих задатків дитини, інтенсивної розбудови майбутніх здібностей. Тому є необхідність у формуванні здоров'язбережувального, здоров'язміцнюючого навчального середовища у початковій школі.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/1392-2011-%DO%BF>
2. Резапкіна Г. В. Искусственный отбор / Г. В. Резапкіна. – М. : ГЕНЕЗИС, 2004. – 167 с.

Сергей Дудко. Информационно-образовательное пространство как здоровьесберегающая образовательная среда учащихся начальной школы

В статье раскрыта проблема проектирования информационно-образовательного пространства как компонента здоровьесберегающей образовательной среды учащихся начальной школы.

Ключевые слова: информационно-образовательное пространство, здоровьесберегающая образовательная среда, ученики начальной школы.

Sergei Dudko. Information and educational space as zdorovyazberezhuvalne educational environment of elementary school students.

In the article the problem of designing information and educational space as part of the educational environment zdorovyazberezhuvalnogo elementary school students.

Key words: information and educational space, zdorovyazberezhuvalne educational environment, primary school pupils.

УДК 373.31

В. Б. Лерін

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ ШКОЛИ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ

У статті обґрунтовано необхідність поетапного формування рефлексивних умінь навчальної діяльності молодших школярів.